

अत्रोत्तरमग्निमूर्धेतिमंत्राद्यनुसरन्नाह वायोरित्यादिना कथयिष्यामि अग्नेःशरीरत्वंउक्तेतिभावः ॥ २ ॥ मूर्धसहस्रोरेस्थितत्वात्प्रेष्ठत्वाद्वा मूर्धानंनचिदालानामग्निर्विज्ञानामाश्रितस्तदुपाधिनाम्राप्तःसगृशरीरंपरिपालयन्चिद्विभंगप्राप्यविज्ञानात्माशरीरंचेतयतीत्यर्थः प्राणरूपउपाधिसुताबुभावपिव्यामोतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ सःचिद्विज्ञानप्राणानांसंघातोऽंतुर्जीवः सर्वेषांभूतानांकार्यकारणरूपपाणामालाचेतयितासनातनःपुरुषःपरंब्रह्मचसएवनिरस्तोपाधिःसन्सएवोपाधिपक्षपातीसन्भूतानांमनआदिरूपोभवति विषयश्चशब्दादिःसएव ॥ ४ ॥ एवमिति सर्वत्रअंतर्बहिश्चस्थितंसर्वं प्राणेनेदेहलीदीपवन्मध्यस्थेन आंतरंविज्ञानंबाह्येदेहेन्द्रियादिकंचचाल्यतइत्यर्थः पृष्ठतःजीवत्वप्राप्त्यनंतरं समानेन इत्थंभावेतुतीया समानवायुत्वंप्राप्तः ॥ ५ ॥ पावकंजाठरमाश्रितःसन् बस्तिमूलंमूत्राशयं गुदंपुरीषाशयंचत्वां स्वांपृथगगम्यांगति आश्रितोभवति जाठरस्थःसमानोऽशितपीतादिकंपाचयित्वास्वंस्थानंनयतीत्यर्थः मूत्रंशरीरंचेतिपाठेनु मूत्रशब्देनैवपुरीषमप्युपलक्षणीयं ॥ ६ ॥ कर्मगमनादि प्रयत्नस्तदनुकूलाचे

भृगुरुवाच वायोर्गतिमहंब्रह्मन्कथयिष्यामितिऽनघ ॥ प्राणिनामनिलोदेहानयथाचेष्टयतेवली ॥ २ ॥ श्रितोमूर्धानमग्निस्तुशरीरंपरिपालयन् ॥ प्राणोमूर्धनिचाग्नौचवर्तमानोविचेष्टते ॥ ३ ॥ सजंतुःसर्वभूतात्मापुरुषःससनातनः ॥ मनोबुद्धिरहंकारोभूतानि विषयश्चसः ॥ ४ ॥ एवंत्वहससर्वत्रप्राणेनपरिचाल्यते ॥ पृष्ठतस्तुसमानेनस्वांस्वांगतिमुपाश्रितः ॥ ५ ॥ बस्तिमूलंगुदंचैवपावकंसमुपाश्रितः ॥ वहन्मूत्रंपुरीषंचाप्यपानःपरिवर्तते ॥ ६ ॥ प्रयत्नेकर्मणिवलेयएकस्त्रिषुवर्तते ॥ उदानइतितंप्रादुरध्यात्मविदुषोजनाः ॥ ७ ॥ संधिष्वपिचसर्वेषुसन्निविष्टस्तथानिलः ॥ शरीरेषुमनुष्याणांव्यानइत्युपदिश्यते ॥ ८ ॥ धातुष्वग्निस्तुविततःसमानेनसमीरितः ॥ रसान्यातूंश्चदोषांश्चवर्तयन्नवतिष्ठते ॥ ९ ॥ अपानप्राणयोर्मध्येप्राणापानसमाहितः ॥ समन्वितस्त्वधिष्ठानंसम्यक्पचति पावकः ॥ १० ॥ आस्यंहिपायुपर्यंतमंतस्याद्गुदंसंज्ञितम् ॥ स्रोतस्तस्मात्प्रजायतेसर्वस्रोतांसिदेहिनां ॥ ११ ॥ प्राणानांसन्निपाताच्चसन्निपातःप्रजायते ॥ ऊष्माचाग्निरितिज्ञेयोयोनंपचतिदेहिनां ॥ १२ ॥

ष्टा बलंभारोद्यमनादौसामर्थ्यं विदुषःसकाशात्श्रुत्वेतिशेषः ॥ ७ ॥ ८ ॥ धातुष्विति धातुषुत्वगादिषुविततोव्यामोभिर्जाठरः रसादीन्वर्तयन्परिणमयन् रसानन्वादीन् धातूंस्त्वगादीन् दोषान्पित्तादीन् ॥ ९ ॥ कथंचवर्तयतीतितन्नाहापानेति नाभेरधोऽपानःऊर्ध्वप्राणःतयोर्मध्येनाभौप्राणापानाभ्यामिथःसंसर्गेणसमानसंबलंप्राप्तान्यांसमाहितःसमुद्धोपितःअधिष्ठानंनाभिमंडलंसमन्वितःसमाश्रितःपचति आन्नादिकमितिशेषः यद्वा समन्वितःएकीभावेनयुक्तः समानत्वंगतइत्यर्थः अधितिष्ठतिव्यापारवान्भवत्यनेनेतिजीवनमनमधिष्ठानं ॥ १० ॥ पक्कमन्नंकथेदेहंव्यामोतीत्यतआह आस्यमिहि आस्यमारभ्य आस्यादीत्यपिपाठः पायुपर्यंतंयथामहत्तरंस्रोतःप्राणप्रवहणमार्गःप्रसिद्धस्तच्चातिगुदंसंज्ञितंस्यात् तस्मान्महास्रोतसः अन्यानिसर्वाणिस्त्रोतांसिप्राणमार्गःनाडीसंज्ञाःशरीरंव्याप्यतिष्ठतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ तैः स्रोतोभिः सर्वेष्वंगेषुप्राणानांसन्निपातान्तत्सहचारिणोजाठरवन्हेरपिसन्निपातःसंगमोभवति तत्रानुभवंप्रमाणयति ऊष्माचेति ॥ १२ ॥